

באורים

מתוך הביור על ייחודו של עם ישראל, מתגלגל הנושא הבא והוא האופי של עבודת ה'. לאחר שתואר החבר את מעלתו הנצחית של עם ישראל, שאינה נפגמת גם במציאות הקשה ביותר, מעלה המלך בפניו שתי קושיות: א. עבודת ה' של עם כזה, מן הראוי שתהיה רוחנית וזכה, שמתאפיינת בפרישות מענייני העולם וחיי נזירות וסגפנות. ב. אפשר להבין ממספר מקומות בתנ"ך, שעבודת ה' מתרכזת בעיקר במוסר אנושי חברתי, ולא במצוות שבין אדם למקום. המכנה המשותף לשתי הקושיות הללו הוא, שהן מייצגות השקפה שבנויה על מחשבה אנושית. החבר מתייחס קודם לקושייה השנייה, ורק אחר כך לראשונה. אי אפשר להסיק מסקנות מפסוק תלוש, בלי לראות את ההקשר והרקע הכללי שבו הוא נאמר. היו תקופות שעם ישראל ערך הפרדה בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו. המוסר החברתי היה פחות חשוב בעיניו, כי לא ניכרת בו עבודת ה' וקדושה, והוא גם דורש שינוי פנימי בתיקון המידות. לעומתו, המצוות שבין אדם למקום נראו נוצצות וקוסמות יותר, והם העניקו להם את הרגשת ההתעלות. הייתה מחשבה שאין תלות בין שני התחומים, ולכן אפשר להקריב קרבנות גם כשהחברה סובלת משחיתות מוסרית של עושק ושפיכות דמים. ביחס לתופעה הזו מתבטא הנביא, שהמצוות שבין אדם למקום הם נדבך שני, שבנוי על גבי הנדבך המוסרי. התורה לא מתעלמת מהמוסר האנושי הפשוט המקובל בכל חברה, אלא מוסיפה על גביו נדבך נוסף. לכן, מצד אחד אין משמעות אמיתית לצדקות ויראת שמים חד-מימדית, רק ביחס למצוות שבין אדם למקום. אבל מצד שני, בוודאי שאין להסתפק בנדבך הראשון שמשותף לכל העמים, כי הייחודיות של עם ישראל מתבטאת בעיקר במצוות המיוחדות שניתנו רק לו.

הרחבות

1. מהי מטרת המצוות?

אי אפשר להתקרב אל ה' כי אם במעשים מצויים מאת ה'. ריה"ל מחלק כאן בין מצוות חברתיות, שכל חברה צריכה לקיים כדי לשמור על חוקיות מסוימת בתוכה (לדוג' איסור רצח), לבין מצוות שמעיות, מצוות שאין אנו מבינים פשרם, והן באות על גבי המצוות הבסיסיות שנועדו לכינון החברה.

כבר במדרש נחומא אנו מוצאים התייחסות ראשונה לטעם המצוות: "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות וישראל שנאמר כל אמרת ה' צרופה" [פרשת שמיני סימן כ].

הרמב"ם, בספרו מורה נבוכים, מפרש את המדרש ומעניק לו משמעות מחודשת. לפי דבריו, צריך לחפש את סיבת כל המצוות, כיוון שלכל מצווה יש סיבה ותועלת כלשהי. בהמשך דבריו הוא מסביר שמטרת כל המצוות היא תיקון הנפש והגוף. תיקון הנפש - להביא את האדם לידי מידות טובות, להרחיקו ממחשבות רעות ולסלק מעליו עבודה זרה; ותיקון הגוף - הנהגת החברה והפרטים בצורה המיטבית. לפרטי המצוות, (להביא עשרה כבשים ולא שמונה למשל) אין טעם אמיתי מושג, הצטוונו דווקא כך מכורח הצורך לקבוע משהו קבוע (מורה נבוכים, חלק ג, פרקים כו - כז).

המהר"ל מקשה על דברי הרמב"ם הללו ואומר שלפי דבריו אין טעם לדקדוקי המצוות לפרטיהן, ודבר זה לא יתכן כיוון שהתורה והמצוות הם 'חכמתכם ובינתכם לעיני העמים'. לכן הוא מפרש ש"המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם להשיב אותה אל ה'" [מהר"ל, תפארת ישראל, פרק ז].

שאלות לדיון

מה יותר חשוב, המצוות השכליות שנובעות מהצדק והחסד, או המצוות השמעיות? האם יש פרשנות נוספת לכתוב "ומה ה' אלהיך דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד"?

מה אמר הפזרי: כָּבֵד הַעֲרַף וְדַמְיָתָ, וְהִיטַבְתָּ לְהַעִיר וּלְדַמּוֹת, אֲבָל הִיָּה רְאוּי שֶׁנִּרְאָה בְּכֶם עוֹבְדִים וּפְרוֹשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּזוֹלַתְכֶם.

כוו אמר החבר: קִשְׂה עֲלֵי שְׂכַחְתָּה אֵת מַה שֶׁהִקְדַּמְתִּי לָךְ מִן הַעֲקָרִים, וְהוֹדִיתָ אֹתָהּ בְּהֶם. הֲלֹא הִסְכַּמְנוּ כִּי אֵי אֶפְשָׁר לְהִתְקַרֵּב אֶל ה' כִּי אִם בְּמַעֲשִׂים מְצִיִּים מֵאֵת ה'. הֲאִם אֹתָהּ חוֹשֵׁב כִּי הִתְקַרְבוֹת הִיא הַכְּנִיעָה וְהַשְׁפָּלוּת וְהַדוּמָה לָהֶן?

מזו אמר הפזרי: כֵּן, יַחַד עִם הַצֵּדֵק. כִּי אֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁקְּרָאִי בְּסִפְרֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ", "וַיֹּמַר ה' דוֹרְשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד", וְזוֹלַת זֶה הַרְבֵּה.

מה אמר החבר: אֵלֶּה וְהַדוּמָה לָהֶם הֵם הַחֲקִים הַשְּׂכֻלִיִּים, וְהֵם הַהֲצָעוֹת וְהַהֲקַדְמוֹת לַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית, קוֹדְמוֹת לָהּ בְּטַבַּע וּבְזִמְנוֹ, אֵי אֶפְשָׁר בְּלִעְדֵיהֶם בְּהִנְהַגַת אִיזוֹ קֵהֵלָה שְׂתִתְּהִיָּה מִגְּנֵי אָדָם, עַד שֶׁקֵּהֵלַת הַלְּסֻטִּים אֵי אֶפְשָׁר שְׁלֹא יִקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַצֵּדֵק בְּמַה שֶׁבִּינֵיהֶם, וְאִם לֹא, לֹא תִתְמַיֵּד חֲבֵרְתָם. וְכֹאשֶׁר הִגִּיעַ מְרִי יִשְׂרָאֵל עַד כִּדֵּי שֶׁזָּלְלוּ בְּמִצְוֹת הַשְּׂכֻלִיֹּת וְהַחֲבֵרְתִּיֹּת, אֲשֶׁר אֵי אֶפְשָׁר מִבְּלִעְדֵיהֶן לְכַל קֵהֵלָה, כְּאֲשֶׁר אֵי אֶפְשָׁר לְכַל יַחֲדֵי מִבְּלִעְדֵי הַדְּבָרִים הַטְּבָעִיִּים, כְּאֵלֶּיָּה וּשְׂתִיָּה וְתִגְנוּעָה וּמְנוּחָה וְשִׁנְיָה וְיִקְצִיָּה, וְהַחֲזִיקוּ עִם זֶה בְּעִבּוֹדוֹת, כְּקִרְבָּנוֹת וְזוֹלַתָּם מִן הַמִּצְוֹת הָאֱלֹהִיֹּת הַשְּׂמִיעִיֹּת, הַסְּתַפֵּק לְגַבֵּיהֶם בְּפָחוֹת, וְנֶאֱמַר לָהֶם: וְלֹאֵי שֶׁהֵייתֶם שׂוֹמְרִים אֵת הַמִּצְוֹת שֶׁמְקַבְּלוֹת אוֹתָן עֲלֵיהֶן הַפָּחוֹתוֹת שֶׁבְּקֵהֵלוֹת וְהִנְחִיחוֹת שֶׁבָּהֶן, כְּפִצְדֵק וְהִטְבָּה וְהַהוֹדָאָה בְּחֶסֶד ה'. כִּי הַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית לֹא תִשְׁלַם אֶלָּא אַחַר שְׁלֵמוֹת הַתּוֹרָה הַחֲבֵרְתִּית וְהַשְּׂכֻלִית, וּבַתּוֹרָה הַשְּׂכֻלִית חוֹבֵת הַצֵּדֵק וְהַהוֹדָאָה בְּחֶסֶד ה', וְיִמֵּי שֶׁאֲבַד לוֹ זֶה, אֵיךְ יֵשׁ לוֹ הַקְּרָבָנוֹת וְהַשְׁבָּת וְהַמִּילָה וְזוֹלַתָּם מִמָּה שֶׁאֵין הַשְּׂכֻל מְחִיבֵו וְלֹא שׁוֹלְלוֹ, וְהֵן הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן יַחֲדוּ יִשְׂרָאֵל בְּנוֹסֵף עַל הַשְּׂכֻלִית, וּבָהֶן הִיָּה לָהֶם יִתְרוֹן הַעֲנִין הָאֱלֹהִי? וְלֹא יִדְעוּ אֵיךְ חִיבוּ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִדְעוּ אֵיךְ אֲרַע שְׂרִיד כְּבוֹד ה' בִּינֵיהֶם, וְאֵשׁ ה' אוֹקְלַת קְרָבֵיהֶם, וְאֵיךְ שֶׁמְעוּ דְבוּר הָאֵל, וְאֵיךְ אֲרַע לָהֶם כֹּל מַה שֶׁאֲרַע מִמָּה שֶׁאֵינֻ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת לֹאֵל רְאִיתָ הַעֲנִין וְהַעֲדוֹת אֲשֶׁר אֵין דְּחִיָּה לָהּ. וְעַל הַדָּרָךְ הַזֶּה נֶאֱמַר לָהֶם: "וַיֹּמַר ה' דוֹרְשׁ מִמֶּךָ", "וְעֲלוֹתֵיכֶם סָפוּ עַל זְבַחֵיכֶם", וְזוֹלַת זֶה מִמָּה שֶׁדוּמָה לוֹ. הִיתְכֶן שֶׁיִּצְטַמְצַם הַיִּשְׂרָאֵלִי בְּעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְיִתֵּר עַל הַמִּילָה וְהַשְׁבָּת וְשֶׁאֵר הַמִּצְוֹת וְיִצְלִיחַ?

מט אמר הפזרי: לֹא, לְפִי מַה שֶׁהִקְדַּמְתָּ. וְאִמְנֶם עַל דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים יַעֲשֶׂה אָדָם חֶסֶד מְבֻלִי לְחֹשֶׁשׁ בְּאִיזָה אִפְּן וְתִקְרַב, אִם בְּהִתְנַחֵד אוֹ בְּהִתְנַצֵּר אוֹ זוֹלַת זֶה, אוֹ בְּמַה שֶׁיִּמְצִיא לְעַצְמוֹ. וְכָבֵד שֶׁבָּנוּ אֶל הַסְּבָרָה וְהַהֲקָשׁ וְהַהֲתַפְמוֹת, וְהִיָּיו כֹּל גְּנֵי הָאָדָם מִשְׁתַּדְּלִים וּמְאִמְיָנִים בְּתוֹרָה שֶׁהִבִּיא אֵלֵיהֶם הַקֹּשֶׁשׁ, וְזֶה בְּטֵל.

מה שהקדמתי - במאמר ראשון עט, צח - צט. קודמות לה בטבע - המוסר האנושי הוא הבסיס הקודם לתורה. השמעיות - שאינם שכליות אלא מכוח השמיעה לצווי ה'. התורה החברתית - מצוות שבין אדם לחברו. כל מה שאירע - ההשגחה הניסית המלווה את עם ישראל. עולתיכם ספו על זבחיכם - במקום להקריב עולות הקריבו שלמים (הנאכלים לכם) כי אין קרבנותיכם רצויים. דעת הפילוסופים - [עיין מאמר ראשון, סוף פסקה א]. וזה בטל - וזה לא נכון, לא הגיוני שהדרך לה' היא בצורות שונות המנוגדות זו לזו [מאמר ראשון אות ב].

